ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

№6(6)
2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 250 sahifa,
22-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali
26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ

MUNDARIJA

"Kitobxonlar klubi" modelining ingliz tili toʻgarak mashgʻulotlarida oʻquvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmlari 10
Madaminova Gulzira Gulamkadirovna

Boʻlajak pedagoglarning kasbiy faoliyatida suggestiv yondashuvning oʻrni 14
Arolov Davronjon Davlataliyevich

Akmeologik yondashuv asosida maktabgacha ta'lim direktor oʻrinbosarlarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish 19
Asatullayeva Sitora Dilmurod qizi

Hozirgi oʻzbek tilida neologizmlarning tarixi va bugungi kun taraqqiyoti 22
Bektosheva Mehinbonu Abdumalik qizi

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarida jamoada ishlash koʻnikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari 26
Djurayeva Dilfuza Nuriddin qizi

Korpus lingvistikasi vositalari yordamida boʻlajak ingliz tili oʻqituvchilarining til tahlili koʻnikmalarini shakllantirish metodikasi 30
Eshonqulova Sarvinoz Yashinovna

Talabalarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishda sun'iy intellektning oʻrni va ahamiyati 35
Hojiyeva Nasiba Bahodirovna

Logopedik mashgʻulotlarni tashkil etish va rejalashtirish moduliga oid mustaqil ta'lim topshiriqlarini integrativ modellashtirishning innovatsion texnologiyalari 39
Ibroximova Oʻgʻiloy Inomjon qizi

Jismoniy tarbiya darslarida ortiqcha vaznli bolalarga differensial yondashuvning ahamiyati 43
Yuldashev Bobirjon Noibjon oʻgʻli

Maktabgacha ta'lim tashkilotida xalq ogʻzaki ijodi vositasida bolalarning axloqiy sifatlarini shakllantirishning ahamiyati 48
Muradxanova Munisaxon Ikrom qizi

Boʻlajak psixologlarda altruistik xulq motivlarini rivojlantirishning psixologik imkoniyatlari 54
Nusratova Mexriniso Baxshilloyevna

Inklyuziv ta'lim tushunchasi va uning zamonaviy pedagogik paradigmalar tizimidagi oʻrni 59
Pulatova Dilfuza Azamkulovna

Magistrlarda "Imposter sindromi"ni yengish orqali kreativ salohiyatni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari 66
Qayumov Baxtiyor Zokirjon oʻgʻli

Kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining fonematik rivojlanishi 70
Qurbonova Sevara Suyunovna

Mikrobiologiya ta'limida individual pedagogik texnologiyalarni joriy etish mexanizmlari 74
Raxmatov Oxunjon Soibjonovich

"Estetik tarbiya", "kreativ kompetensiya", "estetik tarbiya mexanizmlari" tushunchalarining konseptual asoslari 79
Saidova Feruza Akramovna

Zamonaviy ta'lim jarayonida neyropedagogika yordamida nutqiy koʻnikmalarni rivojlantirish 84
Sidiqova Yulduz Sobirovna

"Soʻnggi jadid" Begali Qosimovning ilmiy-pedagogik merosi 88
Toxirova Dilshoda Inom qizi

Ona tili darslarida oʻqib tushunish koʻnikmasini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar ustida ishlash 92
Turgʻunova Nilufar Muxiddin qizi

Ingliz, golland va oʻzbek tillaridagi frazeologizmlarning lingvostatistik xususiyatlari 96
Xaydarova Goʻzalxon

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishda yumshoq koʻnikmalarning ahamiyati........ 101
Xolmatova Dilshoda Sherali qizi

Farzandlarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda oilaning pedagogik imkoniyatlari 105
Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna

Yoshlarda tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish orqali sotsial manipulyativ ta'sirlarga psixologik barqarorlikni shakllantirish........ 109
Qosimova Sarvinoz Baxtiyorovna

Oʻquvchilarda modellashtirish koʻnikmalarini shakllantirishga koʻmaklashadigan faoliyat usullari 114
Abdurazzaqov Oʻktam Abduqayumovich

Dizartriya shakllarining klinik-patogenetik tahlili va differensial diagnostikasi 120
Axmedova V. T.

Boshlangʻich sinflarda fanlararo yondashuvga asoslangan integrativ topshiriqlar ishlab chiqishning uslubiy asoslari........ 127
Elmurodova Inoyat Abdumutalibovna

Deviant xulq-atvorli oʻsmirlar ijtimoiylashuvining psixologik determinantlari........ 132
Elov Ziyodullo Sattorovich

Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida talabalar oʻquv natijalarini baholashning pedagogik modeli........ 138
Ernazarov Mirzohid Yoʻldosh oʻgʻli

Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida biokimyo fanini raqamli texnologiyalar asosida oʻqitish metodikasi 145
Mamadaliyeva Zarina Raxmat qizi

Boshlangʻich ta'limda kognitiv tilshunoslikni joriy etish masalalar 150
Mamatova Gulshan Amankulovna

Doston musiqiy merosini oʻrganishni uslubiy takomillashtirish mazmuni........ 153
Qoʻshayev Ilhom Axtamovich, Nasirova Sevinch Ismatovna

“Elektr yoritish” fanida mustaqil ta'limning zamonaviy shakllari........ 157
Nasretdinova Feruza Nabiyevna

Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda sogʻlom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish 162
Nazarova Dildora Asatovna, Kuchkorova Robiya Shuxrat qizi

Dual ta'limda oliy ta'lim va maktabgacha ta'lim tashkilotlari oʻrtasidagi hamkorlikning mazmuni........ 167
Qoraboyeva Zohidaxon Toʻlanboyevna, Tursunbayeva Sevara Abdullo qizi

A Methodological Model for Developing Pedagogical Reflection in Pre-Service EFL Teachers........ 172
Rahimberdiyeva Maftuna Rakhimberdi kizi

Boʻlajak oʻqituvchilarda sogʻlom turmush tarzining kasbiy kompetentlikka ta'siri 177
Raximova Saboxat Qaxramon qizi

Boʻlajak oʻqituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda interaktiv texnologiyalar va faol ta'lim metodlarining samaradorligi 182
Safarova Nigora Nasilloyevna

Maktabgacha ta'lim jarayonida interfaol usullarning mazmuni, turlari va funksional ahamiyati........ 190
Safarova Soliha Ilhomovna

Talabalarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida diagnostik metodlardan samarali foydalanishning ahamiyati... 196
Saotmuratova Zebo Yuldash qizi

Musiqa ta'limida interfaol metodlardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari........ 200
Saparov Raxim Muratbayevich

Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish ijtimoiy zarurat sifatida....... 204
Xolmatova Yodgoroy Baxtiyorjon qizi

Energetika fanlarini oʻqitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik afzalliklari........ 208
Zoxidov Iqboljon Zokirjonovich

Методическая модель контекстуального обучения в формировании лингвокультурной компетенции при обучении русскому языку в национальных группах 213
Рустамова Ферузахон Махмуджановна

Integrating Artificial Intelligence into EFL Academic Writing Instruction: Opportunities, Challenges, and Pedagogical Implications 218
Allamurodov Elyor Tursun ugli

Sahna nutqida adabiy tur va janrlarning metodik talqini 223
Dilrabo Jumanova

Sun'iy intellekt asosidagi ta'lim ekotizimi: imkoniyatlar va xavflar 227
Oqil Ochilov Lutfullo o'g'li

Z avlod bilan ishlashda ta'lim va tarbiyaga oid zamonaviy tendensiyalar 232
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich

Talabalarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida diagnostik metodlardan samarali foydalanishning ahamiyati ... 235
Saotmuratova Zebo Yuldash qizi

Tarixiy-ilmiy materiallar va zamonaviy texnologiyalar integratsiyasi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining geometrik tafakkurini rivojlantirish metodikasi 239
Toshpulatova Mamura Ismailovna, Mannonova Dilafro'z Ravshan qizi

Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish va muvofiqlashtirish ... 244
Xakimov Abdug'ulom Soyibjonovich

Ingliz tilini boshqa sohadagilarga o'qitishda grammatik jihatlar 247
Ataboyeva Guliruxsor Baxtiyor qizi

INGLIZ TILINI BOSHQA SOHADAGILARGA O'QITISHDA GRAMMATIK JIHATLAR

Ataboyeva Guliruxsor Baxtiyor qizi
Toshkent shahar Yangihayot tumani 356-sonli maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ingliz tilini boshqa soha mutaxassislariga o'qitishda (ESP – English for Specific Purposes) quruq qoidalarni yodlatish emas, balki ularning kasbiy ehtiyojlariga bevosita moslashtirilgan amaliy va kontekstual yondashuvni qo'llash lozim. Bu jarayon mutaxassislarning ish faoliyatini sezilarli darajada tezlashtiradi va osonlashtiradi. Mazkur maqolada chet tillarini o'rganishning ajralmas qismi sifatida grammatikani o'qitishda tegishli ko'nikmalarni shakllantirish masalalari ko'rib chiqiladi. Grammatikani o'zlashtirish chet tillarini o'qitishda muhim rol o'ynaydi, chunki grammatik ko'nikmalarning yetarli darajada shakllanmaganligi nafaqat tilning boshqa jihatlari bo'yicha ko'nikma va malakalarning, balki umuman kommunikativ kompetensiyaning shakllanishiga ham to'sqinlik qiladi.

Kalit so'zlar: Muloqot, kompetensiya, ingliz tili, asos, grammatika, til, o'rganish, o'zlashtirish, usul, ko'nikma, o'qitish.

Abstract: When teaching English to specialists in other fields (ESP – English for Specific Purposes), a practical and contextual approach should be applied instead of merely memorizing abstract rules. The learning process should be directly adapted to learners' professional needs. This approach significantly accelerates and facilitates specialists' professional activities. This article examines the issues of developing appropriate skills in teaching grammar as an integral component of foreign language learning. Mastering grammar plays a crucial role in foreign language instruction because an insufficient level of grammatical competence hinders the development not only of language skills and abilities in other areas of the language but also of communicative competence as a whole.

Key words: Communication, competence, English language, foundation, grammar, language, learning, acquisition, method, skill, teaching.

Аннотация: При обучении английскому языку специалистов других областей (ESP – English for Specific Purposes) следует использовать практический и контекстуальный подход, не ограничиваясь заучиванием сухих правил, а непосредственно адаптируя обучение к их профессиональным потребностям. Такой подход значительно ускоряет и облегчает профессиональную деятельность специалистов. В статье рассматриваются вопросы формирования соответствующих навыков при преподавании грамматики как неотъемлемой части изучения иностранного языка. Овладение грамматикой играет важную роль в обучении иностранному языку, поскольку недостаточный уровень сформированности грамматических навыков препятствует развитию не только языковых навыков и умений в других аспектах языка, но и коммуникативной компетенции в целом.

Ключевые слова: Коммуникация, компетенция, английский язык, основа, грамматика, язык, обучение, освоение, метод, навык, преподавание.

KIRISH

Ingliz tili grammatikasi, boshqa har qanday til grammatikasi singari, so'zlarning tuzilishi va o'zgarishi, iboralar turlari hamda gaplarning tuzilishini o'rganadi. Boshqacha aytganda, grammatika savodli nutqni shakllantirishda qo'llaniladigan muayyan norma va qoidalar tizimidir. Grammatikaga oid nazariy bilimlar yordamida biz tilning tuzilishini o'zlashtiramiz va nutqni to'g'ri qurish ko'nikmalarini shakllantiramiz. "Kimdir grammatika qiyin emas va hech qanday noqulaylik tug'dirmaydi, deb o'ylashi mumkin. Biroq har qanday chet tilini o'rganish jarayonida grammatika zarur asos bo'lib, usiz chet tilidan to'liq foydalanish va uni muloqot vositasi sifatida qo'llash mumkin emas" [10].

Shu bilan birga, hozirgi kunda mavjud bo'lgan ko'plab o'quv materiallari yordamida ingliz tili grammatikasini o'qitishni qiziqarli va kognitiv jarayonga aylantirish mumkin. Masalan, ma'lum bir nutqiy vazifani bajarish yoki so'rovni rad etish uchun o'quvchi tegishli grammatik tuzilmani o'zlashtirishi zarur. Shu ma'noda til tovushlar, so'zlar va konstruksiyalar tizimidan iboratdir. Nutq esa fonetik, leksik va grammatik tizimlarning amaliy qo'lla-

ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ SCHOOL EDUCATION MAKTAB TA'LIMI

nilishidir. Muloqot esa real kommunikativ vaziyatlarda til va nutq birliklaridan foydalanishni anglatadi. Boshqa soha mutaxassislarining til kompetensiyasiga oid ilmiy qarashlarda grammatikaning chet tilini oʻqitish jarayonidagi oʻrni aniq koʻrsatib berilgan: u butun oʻquv jarayonining asosi va poydevori hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ingliz tili grammatikasini oʻrgatish jahon ilmiy hamjamiyatida XVI asrda Uilyam Bullokarning "Ingliz tili grammatikasi" risolasi bilan boshlangan. Dastlabki asarlarda ingliz tili grammatikasining tuzilishi va qonunlari lotin tili asosida izohlangan [11]. Shundan buyon ingliz tili grammatikasi yuzasidan turli fikrlar va bahs-munozaralar ilgari surilib, koʻplab kitoblar, risolalar hamda ilmiy asarlar yaratilgan. Yurtimizda I. Rasulqulov, J. Jalolov, M. Gʻapporov, I. Oʻtayeva, A. Isoqov, H. Mustafayeva, M. Choriyev kabi olimlar oʻz tadqiqotlarida ingliz tili grammatikasi va uni takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratganlar.

J. Jalolovning fikriga koʻra, "Nutqning grammatik mexanizmida grammatik harakatlar yetakchi oʻrin egallaydi" [12]. Nutqning grammatik jihatdan avtomatlashgan koʻnikmalarini hosil qilish grammatik harakatni egallash deyiladi. Grammatik tayyor materialni oʻrganish deganda grammatik shakllarni eslab qolish tushuniladi. Ta'rif, qoida va tushunchalarni eslab qolish hamda ularni amalda qoʻllashning umumlashmasi oʻzlashtirish demakdir. T.K. Sattorovning ta'kidlashicha, "Grammatik hodisaning yasalishi, ma'nosi va qoʻllanilishi alohida-alohida grammatik birlik hisoblanadi" [13].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tilni amaliy egallashda grammatikani bilish muhim ahamiyat kasb etadi. Til grammatikasi grammatik vositalar yigʻindisidan iborat boʻlib, ushbu vositalar yordamida soʻzlar, soʻz birikmalari va gaplar hosil qilinadi [14].

M. Gʻapporov "Ingliz tili grammatikasi" nomli kitobida grammatika haqidagi umumiy ma'lumotlar, qonun-qoidalar hamda ulardan amaliy foydalanish uchun misollarni oʻzbek tilidagi tarjimalari bilan keltirgan [15].

TAHLIL VA NATIJALAR

Grammatika koʻnikmalarini oʻqitish bilan bogʻliq masalalarni koʻrib chiqaylik. Metodik adabiyotlarda mahsuldor nutqda grammatik koʻnikmalarni shakllantirishning quyidagi uch bosqichi ajratiladi: "tanishtirish va birlamchi mustahkamlash, oʻrgatish, qoʻllash" [3].

Birinchi bosqichning maqsadi turli kommunikativ vaziyatlarda koʻnikmalarni keyinchalik shakllantirish uchun grammatik harakatning orientir asosini yaratishdan iborat. Bu bosqichda grammatik tuzilmaning ma'nosi, shakllanishi va qoʻllanilishini ochib berish, uni tushunish hamda birlamchi mustahkamlash ustidan nazoratni ta'minlash zarur. Samarali oʻzlashtirish uchun yangi grammatik material bilan tanishtirish koʻpincha ogʻzaki nutq yoki oʻqish orqali taqdim etilgan ta'limiy va nutqiy vaziyatlarda amalga oshiriladi. "Passiv grammatik minimum yozma nutqda eng koʻp qoʻllaniladigan grammatik hodisalarni oʻz ichiga oladi, ularni oʻquvchilar eshitish va oʻqish orqali tushunishlari kerak. Passiv minimum hajmi faol minimum hajmidan kattaroq boʻlishi mumkin" [5].

Grammatik minimum ham yakka, ham umumiy grammatik tushunchalarni oʻz ichiga oladi. Ular odatda boshlangʻich, tayanch va umumiy oʻrta ta'lim muassasalari uchun chet tili oʻquv dasturlarida roʻyxat shaklida beriladi. "Nutqning grammatik tomonini oʻqitish mazmunining tarkibiy qismi, birinchidan, chet tilining qoʻshimchalar, prefikslar va integral soʻz shakllari koʻrinishidagi moddiy shakllarini, ikkinchidan, grammatik kategoriyalarda (jins, son, kelishik va boshqalar) mujassamlangan grammatik shakllar haqidagi bilimlarni, ushbu shakllarni hosil qilish va qoʻllash qoidalarini hamda uchinchidan, nutqni grammatik jihatdan shakllantirish harakatlarini (mahsuldor va retseptiv grammatik koʻnikmalarni) oʻz ichiga oladi" [4]. Boshqa soha mutaxassislari uchun chet tilining keng grammatik tizimini toʻliq oʻzlashtirish real imkoniyatdan yiroqdir, chunki grammatik koʻnikmalarni shakllantirish koʻp vaqt va kuch talab qiladi. Shu sababli grammatik materialni tanlashda muayyan cheklovlarni belgilash zarur.

"Grammatik minimum – bu dastur tomonidan belgilangan chegaralar va uni oʻzlashtirish uchun mavjud real sharoitlar doirasida tilni muloqot vositasi sifatida qoʻllash uchun zarur va yetarli boʻlgan, ma'lum tamoyillar asosida tanlangan grammatik tuzilmalar majmuasidir" [4].

Chet tilini oʻqitishda grammatik materialning faol va passiv minimumlari farqlanadi. Faol minimum nutq faoliyatining barcha turlarida qoʻllaniladigan grammatik birliklarni, passiv minimum esa asosan oʻqish va tinglash jarayonida tanib olish uchun zarur boʻlgan grammatik birliklarni qamrab oladi. Faol minimum nutq faoliyatining mahsuldor turlari uchun mutlaqo zarur boʻlgan grammatik hodisalarni oʻz ichiga oladi. "Metodik adabiyotlarda mahsuldor nutqda grammatik koʻnikmalarni shakllantirishning quyidagi uch bosqichi ajratiladi: tanishtirish va birlamchi mustahkamlash; oʻrgatish; qoʻllash" [7].

Yangi grammatik material bilan tanishtirish koʻpincha ogʻzaki nutq yoki oʻqish orqali berilgan ta'limiy va nutqiy vaziyatlarda amalga oshiriladi. Chet tilini oʻqitishning kommunikativ yoʻnalishi yangi grammatik tuzil-

maning funksional vazifasiga e'tibor qaratishni nazarda tutadi. Yangi grammatik hodisa bilan tanishtirishning ikki asosiy usuli mavjud: sof amaliy (leksik) va nazariy-amaliy (ongli grammatik) usullar.

Birinchi holda, boshqa soha mutaxassislari nutq namunalarida uchraydigan yangi grammatik hodisani kuzatish orqali uning ma'nosini kontekstdan anglaydilar va keyinchalik namunalarga taqlid qilish orqali grammatik harakatlarni o'zlashtiradilar. Ushbu yondashuv odatda til o'rganishning dastlabki bosqichlarida oddiy grammatik hodisalarni o'zlashtirishda qo'llaniladi. Biroq quyidagi sabablarga ko'ra sof amaliy yondashuvni haddan tashqari qo'llash tavsiya etilmaydi: "Barcha mutaxassislar uchun tuzilishi jihatidan murakkab grammatik hodisalarning shakllanish va qo'llanilish mexanizmini mustaqil ravishda anglash qiyin; murakkab grammatik hodisalarni tushuntirish uchun juda ko'p misollar talab etiladi, bu esa vaqt jihatidan samarasizdir" [8].

Grammatik materialni taqdim etishning ikkinchi – nazariy-amaliy usuli grammatik hodisaning shakllanishi va qo'llanilishi bo'yicha qisqa, tushunarli nazariy izoh berishni hamda uni ona tilidagi o'xshash hodisalar bilan taqqoslashni nazarda tutadi. Mazkur usulning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- grammatik hodisaning qo'llanish doirasini chuqurroq tushunishga yordam beradi;
- ona tilining salbiy interferensiyasini kamaytiradi;
- grammatik ko'nikmalarni ongli ravishda shakllantirish imkonini beradi;
- vaqtni tejaydi, chunki zarur misollar sonini kamaytiradi;
- grammatik materialni ijodiy va mustaqil qo'llash imkoniyatini yaratadi.

Demak, tanishtirish bosqichi grammatik materialni taqdim etish va uni tushuntirishni o'z ichiga oladi.

XULOSA

Chet tilini o'rganish ushbu til grammatikasini o'zlashtirmasdan mumkin emas. Shu sababli grammatikani o'qitish boshlang'ich bosqichdanoq yo'lga qo'yilishi lozim. Chet tili grammatikasini o'zlashtirish hatto boshlang'ich ta'lim bosqichida ham samarali amalga oshirilishi mumkin. Boshqa soha mutaxassislariga chet tilini o'qitishning dastlabki bosqichida o'qituvchining asosiy vazifalaridan biri ushbu fanni qiziqarli va sevimli mashg'ulotga aylantirishdir. Yosh o'quvchilar odatda hissiy va harakatchan bo'ladilar, ularning diqqati esa ixtiyorsiz va beqaror bo'ladi. Shu sababli o'quv jarayonida yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Qoida tariqasida, yosh o'quvchilar eng avvalo qiziqish uyg'otadigan narsalarga e'tibor qaratadilar. Grammatikani o'qitishning asosiy maqsadi boshqa soha mutaxassislarida gapirish, tinglash, o'qish va yozish jarayonlarida zarur bo'lgan grammatik ko'nikmalarni rivojlantirishdan iborat.

Yuqorida ta'kidlanganidek, hozirgi kunda hech bir metod sof holda qo'llanilmaydi. Grammatikani o'qitishning an'anaviy yondashuvlari va usullarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har bir yondashuv chet tilini o'rganish jarayonida o'ziga xos o'ringa ega. O'qitishning dastlabki bosqichida yashirin (implicit) yondashuvdan, o'rta va yuqori bosqichlarda esa ochiq (explicit) yondashuvdan foydalanish samaraliroq hisoblanadi. Shu bilan birga, qaysi yondashuv qo'llanilishidan qat'i nazar, undagi metodlar talabalarning imkoniyatlari, grammatik material mazmuni, uning murakkablik darajasi hamda o'qitish sharoitlarini hisobga olgan holda uyg'unlashtirib qo'llanilishi lozim. Bizning fikrimizcha, metodlarning navbatma-navbat va uyg'un qo'llanilishi talabalarning chet tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi hamda o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Е. Р. Поршнева, О. В. Спиридонова. "Грамматические понятия". Журнал "Иностранный язык в школе", № 6, 2008, Москва.
2. Витлин Ж. Л. "Современные проблемы преподавания грамматики иностранных языков". Журнал "Иностранный язык в школе", № 5, 2000, Москва.
3. Выготский Л. С. "Педагогическая психология". Москва: Педагогика, 1991.
4. Т. В. Карамышева, А. И. Иванченко. "Уроки французского". Санкт-Петербург: КАРО, 2001.
5. Г. М. Чернова. "Секреты успеха". Уроки французского. Москва: Просвещение, 2007.
6. А. В. Конышева. "Контроль результатов обучения иностранному языку". Минск: КАРО, Четыре четверти, 2004.
7. Ж. М. Арутюнова. "Путешествие в страну поэзии". Москва: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2003.
8. Ляховицкий М. В. "Методы обучения иностранным языкам". Москва, 1981.
9. Миролюбов А. А., Парахина А. В. "Общие методы обучения иностранным языкам". Москва, 1996.
10. Штелинг Д. А. "Грамматическая семантика английского языка". Москва, 1996.
11. Brown, H. D. Principles of Language Learning and Teaching. New York: Longman, 2000.
12. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. Toshkent, 2012. 170-bet.
13. T.K. Sattorov. Методическое содержание обучения активной грамматике английского языка в узбекской средней школе. Автореф. канд. дисс. Москва, 1982. 7-bet.
14. M. Choriyev. English Grammar. Toshkent, 2004. 3-bet.
15. M. G'apporov. Ingliz tili grammatikasi. Toshkent, 2008.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI

Mas’ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(6)

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali 26.09.2023-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.